

Козубцов І.М.

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
*Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ІВАНА ЗЯЗЮНА ЯК ФУНДАТОРА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В СТАНОВЛЕННІ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Важливою складовою вітчизняної системи освіти є військова, яка спрямована на кадрове забезпечення Збройних Сил України та має сприяти відтворенню їх кадрового потенціалу, забезпечувати високу якість підготовки військових фахівців, безпосередньо впливати на зміцнення обороноздатності держави. Створення системи військової освіти та її пріоритетний розвиток у будівництві ЗС України стали актуальним науковим і практичним завданнями.

Після розпаду СРСР на території нашої держави залишилися елементи колишньої системи військової освіти з розгалуженою й розрізною мережею військових навчальних закладів. Це створювало значні труднощі щодо її трансформації з урахуванням реальних потреб і можливостей ЗС України. Були відсутні державні стандарти військової освіти та органи управління нею. На всіх рівнях керівництва військовою освітою не було визначеності щодо формування навчальних планів і програм підготовки військових фахівців. Зміст військової освіти також потребував

суттєвих змін і вдосконалення, оскільки у військових навчальних закладах переважали відомчі підходи до формування навчальних планів і програм. В Україні фактично були відсутні військові науково-дослідні та науково-методичні установи з проблем військової освіти.

Напередодні 85-ї річниці з дня народження Івана Зязюна заслуговують на огляд його здобутки у сфері системи військової освіти, завдяки чому вищі військові навчальні заклади, які незважаючи на повномасштабну військову агресію Російської Федерації проти України, продовжують якісну підготовку офіцерів для потреб сектору безпеки та оборони України. Попри складнощі система військової освіти не зламалася, а морально-психологічний стан викладачів з числа офіцерів завдяки впровадженню педагогічної майстерності окремими діячами, дозволила в найкоротший термін завершити курс дострокового навчання курсантів [1]. Здебільшого завдяки педагогічній майстерності, набутій викладачами від І. А. Зязюна та яка передається від покоління до покоління.

Аналіз досліджень і публікацій. Доктор філософських наук, професор, академік АПН України Іван Андрійович Зязюн був видатною постаттю, взірцем людяності, інтелігентності, наукової культури, академічної доброчесності, вчений власним прикладом спрямовував науковців, викладачів, учителів до пошуку краси у житті, сприяв формуванню у них ціннісного ставлення до особистості, спрямовував на саморозвиток і самоудосконалення [2]. Для майбутніх поколінь автор залишив велику кількість наукових праць. Найбільш повний бібліографічний покажчик наукових праць Івана Андрійовича Зязюна відображено укладачами під керівництвом досвідченої та відданої бібліотечної справі – Людмили Наумівни Штоми [3-5].

Також вивченню його як феномену присвячено достатньо велику кількість наукових робіт дослідників. Наприклад, роль академіка Івана Зязюна в розвитку педагогічної освіти в Україні було предметом вивчення Я. Нагребельного [6]. Наукова спадщина академіка Івана Зязюна настільки велика, що лише тезисного подання потребують цілі спеціалізовані збірники науково-практичних конференції [7].

Зважаючи на соціальну важливість результату діяльності Івана Андрійовича Зязюна як фундатора системи вищої освіти України [2] та на аналіз наукових публікацій [6-7], тим не менш, бачимо, що поза увагою дослідників перебуває його внесок у становлення і розвиток системи військової освіти не як першого Міністра народної освіти незалежної України, а як фундатора педагогічної майстерності і становлення психології та педагогіки вищої військової школи України.

Формулювання мети доповіді. Мета доповіді: відзначити роль фундатора Івана Зязюна у формуванні педагогічної майстерності, становленні психології та педагогіки вищої військової школи України.

Результат дослідження. Створення системи військової освіти, як і педагогіки та психології вищої військової школи, відбувалося під протекцією першого Міністра народної освіти незалежної України (1990–1992 рр.) Івана Зязюна. Не можемо не погодитися з висновком І.Л. Лікарчука, що система освіти в цілому і, зокрема професійна, здобула гарного вченого [8, с. 448]. Цей період тісно пов'язаний зі створенням Збройних Сил України і формуванням нового ставлення педагогіки та психології вищої військової школи.

До цього часу вагомі і неоціненні наукові здобутки в розробці актуальних проблем психології вищої військової школи належали А. В. Барабанщикову [9]. Однак із здобуттям незалежності система військової освіти

потребувала більш творчого застосовування кращих досягнень як вітчизняної, так й іноземної психологічної науки: відмову від застарілих методологічних і теоретичних положень, від сумнівних здобутків часів СРСР, марксистко-ленінської філософії та у прагненні до інтеграції з провідними напрямками вітчизняної та світової психологічної науки.

Вагомий внесок у розбудову психології та педагогіки вищої військової школи в Україні належать вітчизняним вченим, педагогам і організаторам: І. В. Іщенко, М. І. Нещадиму, В. В. Ягупову, В. І. Осьоло, О. Ф. Хміляру, О. В. Діденку та багатьом іншим.

Системі військової освіти пощастило, оскільки становлення професійної педагогічної майстерності М. І. Нещадима, В. В. Ягупова та багатьох інших відбувалося в аспірантурі Інституту педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України саме в період з 1993 по 2014 – період директорства Івана Андрійовича Зязюна, який займаючи поважну посаду, проводив для аспірантів майстеркласи з педагогічної майстерності. Зазначимо, що саме з ініціативи ректора Педагогічного інституту імені В. Г. Короленка І. А. Зязюна й підтримки викладачів-ентузіастів інституту, вперше було впроваджено як окремий навчальний предмет «Основи педагогічної майстерності». Добра аура педагогічної культури, створена викладацьким колективом, сприяла залученню майбутніх учителів до чарівного світу педагогічної мудрості, до оволодіння технікою мовлення, ознайомлення з педагогічними системами А. Макаренка і В. Сухомлинського, опанування культурою педагогічного спілкування, технікою ведення уроку й позакласних виховних заходів, основ пропагандистської майстерності. Найкращі практики педагогічної майстерності, накопичені упродовж 15 років на посаді ректора, набули подальшого впрова-

дження в Інституті педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України.

В Інституті сформувались і зростали наукові педагогічні школи, що сприяло перетворенню установи на один із провідних центрів України з підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації. Серед них наукова школа доктора філософських наук, професора Івана Андрійовича Зязюна з проблем педагогічної майстерності вчителя, в якій відбувалося безпосереднє становлення майбутнього начальника Головного управління військової освіти генерал-лейтенанта М. І. Нещадима. Досвід управління Міністерством народної освіти незалежної України та педагогічна майстерність стали фундаментальною методологічною основою сучасної системи військової освіти, підтвердженням цьому слугує дисертаційне дослідження М. І. Нещадима під науковим керівництвом Івана Андрійовича, яке одним з перших виконано і подано до захисту у формі одноосібної монографії [10].

Не менш вагомою, хоча й опосередковано, відобразилася І. Зязюна на творчій ниві професора кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки та спорту Національного університету оборони України, доктора педагогічних наук, професора В. В. Ягупова. Це п'ятий ВНЗ, у якому поширюється педагогічна майстерність, сформована Іваном Андрійовичем Зязюном для офіцерів оперативного, оперативно-стратегічного та стратегічного рівня управління військовими органами. А все розпочиналось з кафедри військово-гуманітарних дисциплін Київського військового інституту управління та зв'язку (1993-1998 рр.). Особисто автор доповіді, будучи курсантом Київського військового інституту управління та зв'язку, відчув одухотворення від навчального процесу, від педагогічної майстерності, риторики, якою В. В. Ягупов надихав і доносив зміст навчальних дисциплін вій-

ськово-гуманітарної кафедри. Вже тоді зародилася особиста і, здавалось, на той час нездійсненна мрія стати військовим педагогом, викладачем-дослідником [11]. Так сталося, що в подальшій науково-педагогічній діяльності, опанування педагогічної майстерності Івана Андрійовича Зязюна здійснювалось набагато пізніше, вже через «проросле свого часу насіння» в особистості В. В. Ягупова, через науково-методичне консультування [12].

Відверта щирість поширення педагогічної майстерності Івана Андрійовича Зязюна не покидана В. В. Ягупова. Вона поширилась на колеґ-викладачів Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, пізніше як начальник кафедри, а згодом у Науково-методичному центрі військової освіти Міністерства оборони України, та стала зразком наукової роботи Воєнно-дипломатичної академії. За весь цей час воістину бестселером психології та педагогіки вищої військової школи став підручник «Військова дидактика» [13], а серед студентів та викладачів закладів вищої освіти найбільшої популярності набув підручник «Педагогіка» [14].

Слід відверто визнати, що в умовах сьогодення і зростаючих вимог до як до закладів вищої освіти, так і до вищих військових навчальних закладів, ключовою особою є і буде лишатися викладач, з його персональними морально-діловими якостями, і, перш за все, педагогічною майстерністю. Як би то не було, тільки в проміжку 2 академічних годин викладач може бути актором. Ніхто, окрім викладача, не в змозі вирішити ключову проблему освітнього процесу з вибору педагогічних технологій навчання [15]. Навіть після того, як її вирішено, нема гарантії, що мета навчання досягнута. Все одно реалізація викладачем педагогічної технології навчання не можлива без індивідуальної

педагогічної майстерності. Через позитивний настрій відбувається передача людського досвіду, культур від старшого покоління до молодшого [1; 12].

Феноменом військового педагогічного процесу є чітко визначені форми та види навчальних занять. В умовах повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України потрібно продовжувати підготовку офіцерів для потреб сектору безпеки та оборони України. Саме завдяки фундаторів педагогічної майстерності А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Зязюна та їх послідовників (М. І. Нещадима, В. В. Ягупова) вдалося зберегти якість підготовки офіцерів для потреб сектору безпеки та оборони України. Прикро, що до складу освітньої програми більшості вищих військових навчальних закладів не входить як окрема компонента навчальна дисципліна «Педагогічна майстерність» [16]. На її опанування курсантам з теми «Педагогічна майстерність» у навчальній дисципліні «Психолого-педагогічні основи освітньої та наукової діяльності» відведено одне заняття. Тож набуття практичних навичок, як правило, досягається на заняттях з «Педагогічної риторики».

Висновки. Отже, за таких складних умов вбачається за потребу організації цивільно-військової угоди співробітництва між Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та вищими військовими навчальними закладами. Педагогічна майстерність і надалі залишатиметься фундаментальною основою в реалізації військового педагогічного процесу. І хоча на перший план виходять ігрові методи навчання (гейміфікація), живе і надихаюче слово, жестикуляцію, міміку, погляд очей, зовнішність викладача нічим не замінити на найближчі довгі віка. Лише завдяки проведенню історичного екскурсу вдалось знайти підтвердження гіпотезі про важливу роль Івана Андрійовича Зязюна як фундато-

ра-сіяча військової педагогічної майстерності вищої військової школи. І це не дивно, оскільки в сільській родині Зязюнів спалахнула доленосна зірочка Івана Андрійовича Зязюна – майбутнього українського вченого, організатора освіти, доктора філософських наук, професора, дійсного члена АПН України. Простому сільському хлопчині, «народженому між двома війнами в роздоллі поліських степів», долею визначено було пройти складний шлях від вихователя гірничо-промислового училища до ректора педагогічного інституту, міністра освіти, директора академічного науково-дослідного інституту, науковця-педагога світового рівня і відомого громадського діяча. Все це, безсумнівно, сприяло формуванню «Педагогіки добра», «Педагогічної майстерності» і добротворення, яке має лишитися на віки.

Література

1. Козубцов І. М. Розвиток професійної майстерності викладача кафедри військово-гуманітарних дисциплін в умовах війни. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції* (Тернопіль, 29-30 вересня 2022 року). Тернопіль: Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2022. С. 170-172.
2. Фундатор інституту: життєвий і творчий шлях Івана Андрійовича Зязюна. Гуманістична концепція Івана Зязюна. ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України. <http://ipood.com.ua/fundator-institutu-40/>
3. Бібліографічний покажчик Іван Андрійович Зязюн : Педагог. Вчений. Філософ: біобібліограф. покажчик [упоряд. Л.Н. Штома; наук. ред. Н. Г. Ничкало]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. 3-є вид. перероб., допов. К.: Богданова А. М., 2013. 182 с.
4. Іван Андрійович Зязюн: педагог, вчений, філософ:

- біобібліогр. покажчик [упоряд. Л. Н. Штома; наук. ред. Н.Г. Ничкало]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 3 вид., перероб., допов. Київ, 2017. 174 с.
5. Іван Андрійович Зязюн: педагог, вчений, філософ: біобібліогр. покажчик [упоряд. Л.Н. Штома; наук. ред. Н. Г. Ничкало]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 4 вид., перероб., допов. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. 229 с.
 6. Нагрибельний, Я. Роль академіка Івана Зязюна в розвитку педагогічної освіти в Україні. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. 2019. Вип. 1 (15). С. 89-98.
 7. Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього: збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 30-31 березня 2017 р.). Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. 339 с.
 8. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: [Монографія]. в 2-х т. Т. 2. (1943-2007 рр.). К.: Видавець Ешке О. М. 2010. 592 с.
 9. Военная педагогика и психология / под ред. А. В. Барабанщикова. М.: Военный университет, 1986. 328 с.
 10. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. 852 с.
 11. Козубцов И. Н., Козубцова Л. М. Меняются ли мечты у исследователя с возрастом? Materials International Scientific and Practical Conference «Modern psychology: challenges and perspectives». (Tashkent city, April 6, 2021). Tashkent city: Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, 2021. Pp. 54 – 56.
 12. Yagupov V. V., Kozubtsov I. N., Kozubtsova L. M. The role of the attitude of scientific supervisors to the educational function in the process of developing

- methodological culture among applicants for a degree. Materials of the XII International Scientific and Practical Conference «*Innovations in Technology and Education*» (Veliko Tarnovo, Bulgaria, March 28-29, 2019). Publishing House of the University of «Saints Cyril and Methodius», 2019. Part 4. Pp. 119-122.
13. Ягупов В. В. Військова дидактика: навчальний посібник. К.: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2000. 400 с.
 14. Ягупов В. В. Педагогіка: навчальний посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.
 15. Ліщина В., Козубцов І., Козубцова Л. Вибір педагогічних технологій навчання як ключова проблема викладач – суб'єкта освітнього процесу. Міжнародна науково-методична конференція «*Інноваційні технології у військовій освіті*», (Одеса, 25 червня 2021 р.). Військова академія. 2021. С. 225-226.
 16. Основи педагогічної майстерності: навчальна програма / уклад.: І. А. Зязюн, І. В. Кривонос, Н. М. Тарасевич. К.: Богданова А. М., 2009. 48 с.

Коновець С. В.,

доктор педагогічних наук, професор,
академік Академії міжнародного
співробітництва з креативної педагогіки,
*Інститут проблем виховання
НАПН України, м. Київ*

ПРЕКРАСНА ЛЮДИНА, МУДРИЙ УЧИТЕЛЬ, ФІЛОСОФ І ВЧЕНИЙ

Сьогодні можна без жодних сумнівів стверджувати: як пощастило колишнім студентам початку 70-х років минулого століття навчатися і виховуватися у прекрасної Людини, мудрого Учителя, філософа